

Visconti i el primer intent d'arrendament de les salines (II)

El paper i la posició de l'Església

per Fanny Tur Riera

La figura de Giovanni Battista Visconti i l'arrendament de les salines d'Eivissa i Formentera, en plena Guerra de Successió, han estat motiu d'estudi i anàlisi en diferents ocasions. Els llibres de Juraria recullen els acords presos per la Universitat al voltant d'aquesta part de la història de l'Eivissa i Formentera de començament del segle XVIII. En la primera entrega d'aquest article contàvem el que va passar abans de tot això, és a dir, abans que no es fes efectiu l'arrendament dels estanys. Hem pogut tenir notícies de les negociacions prèvies gràcies a un expedient de l'antiga Cúria de governació iniciat el mes de juny de 1709, quan es va produir una primera proposta d'acord per part del capità genovès, proposta que la Universitat va rebutjar per abusiva. A partir d'aquí, Visconti va rebaixar alguns punts del primer document i va tornar a presentar una oferta que novament va ser estudiada pels jurats. De les esmenes i comentaris que aquells realitzaren, ja en vàrem parlar en el número 59 d'aquesta revista. En aquesta segona entrega ens volem centrar en l'informe que varen signar tres preveres en representació de la reverenda comunitat de la parròquia de Santa Maria d'Eivissa. Eren Bernat Rosselló, Miquel Costa i Llorenç Lamartin. Aleshores era paborde Josep Gilabert (*"Joseph Gilaberte"*). Hem de dir que tot i ser evident que també estaven defensant els interessos de l'Església i les seues rendes damunt les salines, el seu informe va ser molt més reivindicatiu que no el de la mateixa Universitat. Suposam que això va

La catedral d'Eivissa. Foto Lacoste. Primeria del segle xx (AISME).

ser degut, en part, que els jurats i oficials eren conscients que no podien assumir la reparació i manteniment dels estanys, obra tan urgent, tan necessària i tantes vegades ajornada per manca de recursos.

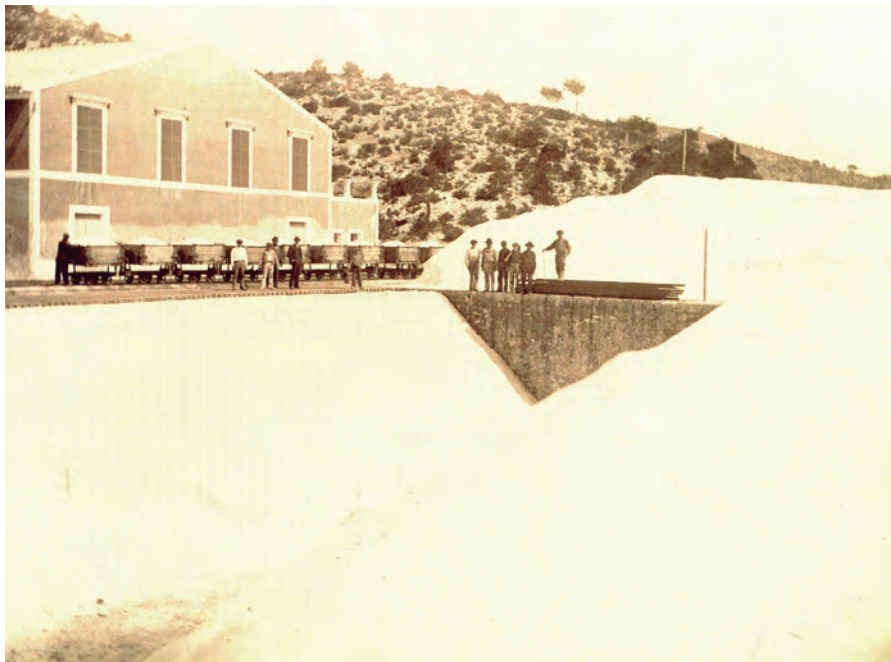
Tot i que l'informe dels tres representants de l'església començava modestament afirmant que: «...a esta R(everen)da. C(omunida)d no le pertenesce el dar voto, ni consejo en los as(untos) tocantes al Gobierno, Y regimen de la Mag(nifi)ca Universidad, pues son muy cabales para ello los que la rigen...», i reconeixent la necessitat i urgència d'intervenir en els estanys, incidien que l'acord s'havia de signar amb garanties: «... No hay que dudar que seria de mucho util el restaurar los estanques, restituyendoles a la limpieza que primeramente tenian, pues de ella resulta el frutar muy mucho en beneficio de esta Mag-

(nifi)ca Universidad, y util de su Mag(esta)d q(ue) D(io)s g(uar)de y por lo que es mui conveniente el admitir la obligacion · que se obliga dicho Capitan de limpiarles, ... por esto (h)a de ser con la devida seguridad ...»,¹ passaven d'immediat a valorar els capítols que consideraven més injustos i perjudicials per als interessos de l'illa i qualificaven Visconti com a *foraster*.

La reverenda comunitat, a qui, com ja hem dit, també se li va demanar parer i informe com a part interessada en l'assumpte –l'arquebisbe de Tarragona i l'ardiaca de Sant Fructuós, de qui depenia l'aleshores parròquia de Santa Maria, avui Catedral, cobraven rendes sobre els seus drets damunt els

1. Cap(ítol)s y demes prosehiments sobre lo arrendam(en)t dels estanys de la pr(ese)nt Isla y de la de Formentera. 1709. Pàg. 12v.

II - Administració de Justícia - Cúria. AHE.

Visita d'Alfons XIII a les salines. Foto: Narcís Puget. 1904. Col·lecció Patrimoni Reial (AISME).

quartons de Balansat, les Salines i Portmany–, feia una reflexió genèrica quant a la desigualtat que observava entre els drets i les obligacions de les dues parts, i opinava que era una proposta d'acord desequilibrada quant al benefici que aportaria a Visconti. En primer lloc, consideraven que la fiança proposada, 2.000 pesos, era insuficient per cobrir les obres i un possible incompliment de contracte per part de l'arrendador. També la consideraven clarament insuficient tenint en compte el valor de l'objecte a arrendar, és a dir, les salines. Sobre aquest punt, l'opinió dels representants eclesiàstics era que els beneficis eren tan clars i importants per a Visconti, que el genovès no hauria de posar impediments per a depositar una fiança que cobrés el cost total de reparació dels estanys, a fi que si passàs algun imprevist, la Universitat pogués assumir directament l'obra. Bernat Rosselló, Miquel Costa i Llorenç Lamartin, proposaven també que fossin experts en obres els que calculassin el cost de l'empresa i que la xifra resultant fos el muntant de la fiança, que, especificaven, hauria de ser en moneda castellana de plata, és a dir, doblons. La manera que proposaven perquè l'arrendador la pogués recu-

perar, era que cobrés la inversió realitzada, any rere any, a mesura que l'obra s'anàs realitzant.

Les conseqüències de l'arrendament en el raval de la Marina i en l'activitat comercial

L'informe feia un esment especial als mariners, pescadors i a la seua activitat comercial i pesquera tan vinculada a l'aprofitament de la sal, tant per comerciar-hi com per a la conserva del peix. Als representants de l'Església els preocupava com la nova situació podia afectar els vesins de la Marina. Cal recordar que el nombre de residents en el raval era superior als que vivien intramurs, és a dir, dins la Reial Força: «*No duda la Mag(nifi)ca Universidad, quel sustento de los habitantes de la Marina,... pende de la navegacion y el Año, que no se saca sal, se experimentan extremas necesidades: pues que será si á estos les privan tantos Años de no poder comerciar, y transportar Sal de esta Ysla a otros Países; creemos, y debemos temer llegando a este efeto, la ruina de esta Ysla, ausentandose familias por no poder sustentarse...*».²

Sobre el capítol 2 de la segona proposta, en la qual el capità genovès es comprometia a treure la sal

dels estanys de Formentera durant el termini dels 15 anys de l'acord, alhora que exigia que ningú sense el seu permís pogués treure sal de Formentera i la Universitat havia acceptat aquest punt si se li asseguraven 500 modins de sal per cada un dels 15 anys, els preveres anaven més enllà i per evitar els perjudicis que l'arrendament provocaria, entre d'altres, a la gent de la mar, proposaven que s'obligàs a Visconti a acceptar que els vaixells dels vesins de la Marina tenguessin el dret de transportar la sal de s'Estanyol d'Eivissa i dels estanys de Formentera. Era molta la dependència econòmica de les Illes sobre l'extracció i venda de la sal i eren importants també els drets adquirits damunt la gestió d'aquest or blanc.

Quant al que proposava Visconti en el capítol 7, que recordem que establiria que el capità genovès era lliure per vendre la sal al seu criteri i al preu que consideràs, cosa que la Universitat va acceptar amb la condició que els lloguers de veles llatines s'havien de donar als patrons eivissencs, l'Església alertava que apujar el preu seria desastrós per al comerç de l'illa i que costaria anys recuperar-se d'aquesta caiguda, i destacava que la poca competitivitat de la sal eivissenca perduraria en la memòria dels països compradors fins i tot després d'haver finalitzat el contracte amb Visconti. Aprofitaven per recordar com 25 anys abans va ser necessari demanar al rei Carles II d'Àustria que donàs el consentiment per rebaixar el preu del modí de sal davant la forta competència de les salines de la Mata a Alacant, que venien la sal 7 reials per modí més baix que la nostra. El monarca va accedir a rebaixar un pes per modí de sal, a fi que aquest producte continuàs garantint la supervivència dels illencs, ja que, tal com s'afirmava al document, «*la sal es el unico medio que tienen*».³

2. Cap(ítol)s y demes proshimients sobre lo arrendam(en)t dels estanys de la pr(ese)nt Isla y de la de Formentera. 1709. Pàg. 12r. II - Administració de Justícia - Cúria. AHE.

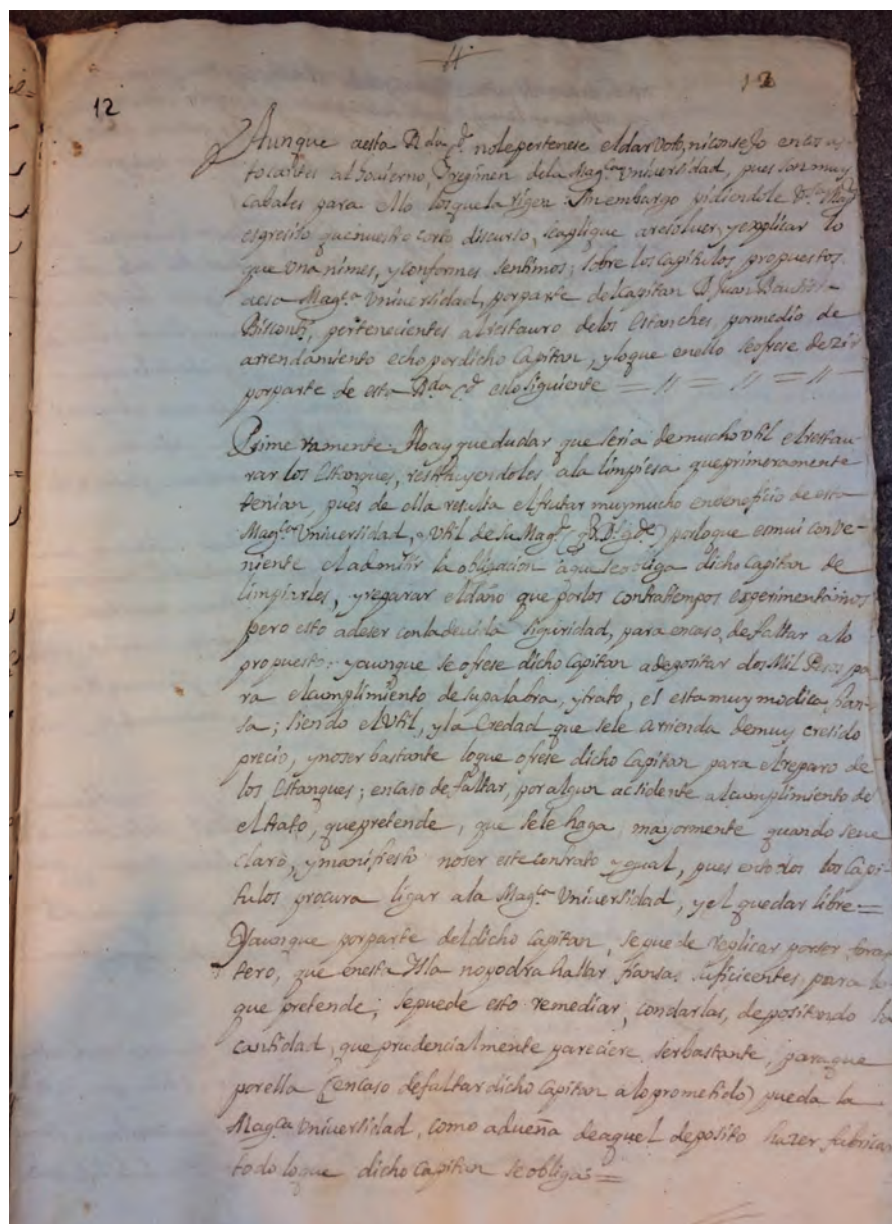
3. Cap(ítol)s y demes proshimients sobre lo arrendam(en)t dels estanys de la pr(ese)nt Isla y de la de Formentera. 1709. Pàg. 13r. II - Administració de Justícia - Cúria. AHE.

Primera pàgina de l'informe
realitzat per la reverenda comunitat
de l'església de Santa Maria d'Eivissa
i que forma part de l'expedient
de la Cúria de l'any 1709
relatiu al primer intent
d'arrendament de les
salines (AHE).

Sobre el dret dels eivissencs a proveir-se de sal per al seu propi consum

El capítol 10 de la segona proposta de Visconti especificava que s'havia de redactar un ban que regulàs el dia de la setmana que els illencs podien anar a prendre sal per al consum personal i familiar. Davant això, l'informe eclesiàstic reivindicava que aquest era un dret secular que tenien tots els eivissencs, adquirit a través de diversos privilegis reials: «...sobre el Capitulo segundo en donde consta, que ninguno pueda tomar sal sino el dia que se señalare, y que en embarcacion alguna no se puedan llevar para su abasto, q(ue) lo que es perjudicial a los vesinos, siendo la Sal como es de todos ellos. Esto supuesto sería totalmente quitar el d(e)-recho que cada uno tiene en la sal para su abasto, pues aunque es verdad, que el (h)aver dia señalado para tomarla no es cosa nueva, y es de mucho util no obstante es cosa fuerte se pongan gravissimas penas ... porque puede suseder un Año de mucha pesca, y ser en dia no señalado, y poner a pique el perder su cosecha, y trabaxo los de la Marina...».⁴

El document signat pels tres preveres aprofitava l'ocasió per recor-

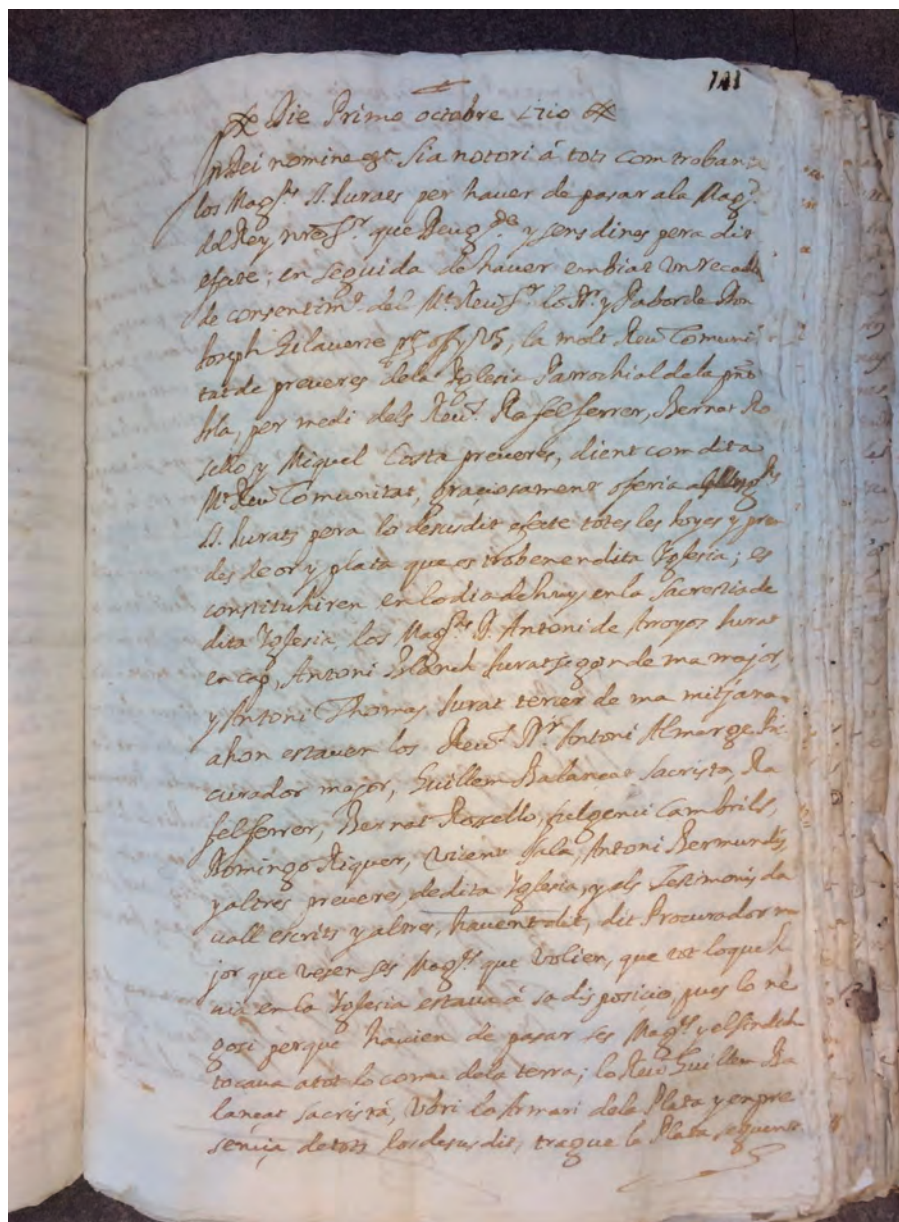
dar alguns dels privilegis concedits al voltant de la gestió de les salines, com ara el signat l'any 1285 per Alfons II el Franc, que va confirmar els drets d'explotació de la sal atorgats pels seus antecessors en la corona d'Aragó i de Mallorca i a més establí que no es pogués legislar cap qüestió relativa a la sal sense tenir en compte els prohoms de l'illa; així com la confirmació d'aquests drets l'any 1666 per part del virrei i capità general del Regne de Mallorca en nom de Carles II d'Àustria. El tercer privilegi al qual fa referència el document és de l'any 1684, signat també per Carles II i a través del qual es va rebaixar el preu del modí de sal a fi de fer-la més competitiva davant la forta competència que

aleshores exercien les salines de la Mata, a Alacant.

Pel que fa al capítol 12, que establí el temps d'arrendament i el dret de Visconti a deixar, en cas de mort, l'administració de les salines a la persona o les persones que ell decidís, cosa que també acceptava la Universitat sempre que el successor fes seues les condicions de l'acord, els representants de l'Església consideraven que 15 anys era molt de temps: «...mucho el tiempo; y poca la obligación...»⁵ ja que el capità genovès tan sols adquiria com a

4. Cap(ítol)s y demes prosehiments sobre lo arrendam(en)t dels estanys de la pr(ese)nt Isla y de la de Formentera. 1709. Pàg. 12r. II- Administració de Justícia - Cúria. AHE.

5. Cap(ítol)s y demes prosehiments sobre lo arrendam(en)t dels estanys de la pr(ese)nt Isla y de la de Formentera. 1709. Pàg. 13r. II - Administració de Justícia - Cúria. AHE.

Llibre de Juraria 1710-1712.
Acta de la reunió realitzada
entre els jurats de la Universitat
i els membres de la reverenda comunitat
de la parròquia de Santa Maria d'Eivissa
l'octubre de l'any 1710. AHE.

obligació contractual netejar 100 calçades dels estanys. L'Església proposava rebaixar els anys de contracte o augmentar el nombre de calçades.

Sobre l'ús de les construccions de les salines i altres privilegis

Pel que fa al darrer capítol, el 13, on Visconti reclamava poder fer ús de les cases auxiliars de les salines, així com poder agafar tota la fusta, calç, pedra i terra que necessitàs per a les obres, al mateix temps que exigia que s'ordenàs a governador i jurats llibertat absoluta per fer i desfer durant els anys que duràs el contracte, condicions que els jurats una vegada més acceptaren, amb l'excepció del que es referia a fer ús

gratuït de la calç i la pedra –a canvi, Visconti només hauria de pagar als treballadors la feina realitzada i als propietaris dels forns de calç el que estava acostumat–, la reverenda comunitat reclamava que tant la fusta com la resta de material es tragués d'on no fes cap mal als vesins.

Tot i la major flexibilitat de la Universitat, empassant-se algunes de les propostes de Visconti, jurats i preveres varen anar de la mà en les reivindicacions dels drets adqui-

rits sobre les salines d'Eivissa i Formentera. Un exemple d'això es va produir un any i mig després, l'1 d'octubre de 1710, amb l'ofertament de les joies de la parròquia de Santa Maria realitzada per l'aleshores paborde Josep Gilabert a la Universitat per tal de sufragar les despeses del viatge d'un síndic a la Cort amb la pretensió compartida de continuar reivindicant els drets de tots els illencs damunt la sal. Isidor Macabich, en el volum I de la seua *Historia de Ibiza*, fa menció d'aquest ofertament.⁶ El document que el recull i al qual fa referència el canonge-arxiver es troba en el *Llibre de Juraria* d'aquell any.⁷ Aleshores eren jurat en cap Antoni de Arroyos, jurat segon de mà major Antoni Blanc i jurat tercer de mà mitjana Antoni Thomàs. Tots tres es varen reunir a la sagristia de l'església de Santa Maria amb els representants parroquials. Per part de l'Església hi eren presents el sagristà, Guillel Balansat, així com el procurador major i els membres de la reverenda comunitat, entre els quals es trobaven Rafel Ferrer i els ja mencionats Bernat Rosselló i Miquel Costa. Allí, els preveres varen manifestar solemnement «...**que volien que tot lo que havia en la Iglesia estava á sa disposicio, pues lo negosi perquè havien de pasar... tocava a tot lo comu de la terra...**».⁸

S'iniciava un llarg camí de reivindicació conjunta damunt els drets dels illencs sobre la sal i les salines.

FANNY TUR RIERA
ARXIU HISTÒRIC D'EIVISSA ■

6. MACABICH LLOBET, I. *Historia de Ibiza*. Vol. I. Pàg. 491.

7. *Llibre de Juraria*. 1710-1712. Pàg. 141v. Arxiu Històric d'Eivissa (AHE).

8. *Llibre de Juraria*. 1710-1712. Pàg. 141. AHE.